

Maippi Tapanainen

Yritysten yhteiskuntavastuu – Eettisyyttä, bisnestä vai sinipesua?

FinnWatch 2010

SISÄLTÖ

Johdanto eli miksi yhteiskuntavastuuta vastustetaan	3
Vaikeinta on kantaa vastuuta ihmisistä	3
Hurskaita toiveita vailla valvontaa	5
<i>Stora Ensosta käsirysyä idässä ja lännessä</i>	
Vapaaehtoinen ei ole kenenkään vastuulla.	6
Eettiset asenteet eivät näy arjessa	8
<i>Presidentti tuomiolla lahjusjupakassa</i>	
Tärkeintä on näyttää hyvältä.	8
Suomalaisyrityksissä tähytään menneisyyteen	10
<i>Vastuu ei ulotu Kongoon</i>	
<i>Neste Oil ja kiistanalainen palmuöljy</i>	
Poissa silmistä, poissa mielestä	11

JOHDANTO ELI MIKSI

YHTEISKUNTAVASTUUTA VASTUSTETAAN

Riittääkö yritysten tehtäväksi rahanteko vai tulisiko niiden ottaa vastuuta myös ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnista? Yritysten laajaan yhteiskuntavastuuseen suhtautuvat epäilevästi niin uusliberaalit talousajattelijat kuin monet vasemmistoaktiivitkin.

Markkinoiden äärimmäistä vapautta kannattavien mielestä yritysten ainoa vastuu on toimia siten, että omistajat saavat mahdollisimman suuren voiton. Päinvastaista ideologiaa edustavissa kansalaisjärjestöissä puolestaan epäillään, että yritysten puhe yhteiskuntavastuusta on itse asiassa vain osa uusliberalismia vahvistavaa prosessia, jonka tavoitteena on palauttaa patruuna-ajat ja hyväntahtoisuuteen perustuva sosiaaliturva.

Monilla kansainvälisillä järjestöillä, esimerkiksi YK:lla ja työjärjestö ILO:lla, on periaatteita ja ohjelmia, joilla pyritään ohjaamaan yritysten toimintaa. Periaatejulistuksia ja ohjelmia kutsutaan soft law -instrumenteiksi, ja niihin kuuluvat myös eri alojen eettisyyteen ohjaavat standardointijärjestelmät. Yhteiskunta ei valvo ohjeistusten tai periaatteiden noudattamista, eikä niiden rikkomisesta rangaista. Suosituksilla ja standardeilla voi olla vaikutusta, mutta lakien korvaajiksi niistä ei ole.

Mielipiteitä jakaa myös kysymys siitä, tuleeko yritysten vastuun olla vapaaehtoista vai lailla säädeltyä. Esimerkiksi Euroopan komission ja elinkeinoelämän näkemysten mukaan jokaisen yrityksen tulee saada itse päättää siitä, miten se vastuunsa kantaa ja miten sen kantamista valvoo.

Monen muun kansalaisjärjestön tavoin ammattiyhdistysliike suhtautuu sangen skepti-

sesti yritysten itsesäätelyyn ja omavalvontaan. SAK:ssa nähdään, että parhaimmillaan yritysten yhteiskuntavastuu hyödyttää kaikkia osapuolia, mutta pahimmillaan se saattaa olla pelkkiä kauriita sanoja paperilla.¹ Arvioinnin ulkoistaminen konsulttiyrityksille tuottaa omat ongelmansa.

Markkinoiden itsesäätelyn kannattajat olettavat, että kuluttajien ja sijoittajien eettiset valinnat ohjaavat vähitellen tuotannonkin eettisiin puitteisiin, eivätkä yritykset näin ollen tarvitse sääntöjä tai kontrollia toimintaansa ohjaamaan. Toistaiseksi markkinaohjaus ei ole osoittautunut toimivaksi, sillä asenteiden eettisyys näyttää siirtyvän sangen hitaasti ohjaamaan kuluttajien ja sijoittajien arkisia valintoja.

Suurimmat ja kiperimmät yhteiskuntavastuukysymykset liittyvät kuitenkin globalisaatioon ja tuotannon siirtymiseen maihin, joissa työvoima on puoli-ilmaista ja työsuojelu- ja ympäristölakeja ei joko ole ollenkaan tai niiden valvonta on olematonta. Nyrkkipajoihin ja koteihin ulottuvissa alihankintaketjuissa jopa ILO:n työelämän perusnormien – kuten järjestäytymisoikeuden ja lapsityön kiellon – toteutuminen jää usein valvomatta niiltäkin yrityksiltä, jotka kotimaassa käyttävät eettisyyttä brändinsä rakennuskeinona.

VAIKEINTA ON KANTAA VASTUUTA IHMISSISTÄ

Yleisin tapa määritellä yritysten yhteiskuntavastuuta on eritellä se taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristöstä kannettavaan vastuuseen. Muitakin jakoperusteita esiintyy, esimerkiksi matkailualalla puhutaan edellä mainittujen lisäksi

¹ <http://www.sak.fi/suomi/tyomarkkinat.jsp?location1=4&sl2=5&lang=fi&id=32480#>

kulttuurisesta vastuusta. Lähes omaksi vastuualueekseen ovat viime vuosina nousseet ilmastomuutoksen torjuntaan tähtäävät toimet, vastuullisesta veronmaksusta puhumattakaan. Järjestöjen lisäksi sekä julkinen hallinto että monet yritykset ovat nostaneet sen keskeiselle paikalle agendassaan.

”Yhteiskuntavastuun” eräänlaisena edeltäjänä voidaan pitää ”kestävää kehitystä”. Kestävä kehitys oli YK:n maailmankomission eli niin sanotun Brundtlandin komission vuonna 1987 laatiman Yhteinen tulevaisuutemme -raportin kantava ajatus. Komissio kiteytti raportin keskeisen sisällön päätöslauselmassaan, jonka mukaan taloudellinen kehitys ei ole mahdollista ilman sosiaalista ja ekologista kehitystä ja kehitys on kestävää kun se tyydyttää ihmisten nykyiset tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tarpeidensa tyydyttämiseen. Kaikista nykykäsityksen mukaisista yrityksen yhteiskuntavastuun osa-alueista ympäristövastuu liittyy selkeimmin kestävään kehitykseen.

Kapein näkemys yritysten yhteiskuntavastuusta on poimittu suoraan osakeyhtiölaista, jossa todetaan muun muassa, että ”Yhtiön toiminnan tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille”² Tulkinnaksi yritysten yhteiskuntavastuun rajoista lakiteksti levisi, kun Sammon johtaja Björn Wahlroos siteerasi lakia julkisesti todeten pykälänpuolikkaan kiteytävän kaiken sen, mitä yhtiöiltä edellytetään. Lainkohta – ja jopa pykälän loppu, ”jollei yhtiöjärjestyksessä määrätä toisin” – jäävät yleensä huomiotta. Wahlroosin brutaali mielipide osakeyhtiölain kattavuudesta on monen kansalai-

sen mielessä yleistynyt koskemaan kategorisesti kaikkea taloudellista toimintaa.

Puhtaan uusliberalistinen näkemys on kuitenkin vain yksi tulkinta yritysten yhteiskuntavastuusta. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriö laajentaa yrityksen taloudellisen vastuun aluetta osakkeenomistajien etujen ajamisen lisäksi työpaikkojen säilyttämiseen, verotulojen kasvattamiseen ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin luomiseen.³ Jopa EK:n yhteiskuntavastuun mukaan yrityksen taloudellinen vastuullisuus tarkoittaa omistajien tuotto-odotuksiin vastaamisen lisäksi osallistumista yhteiskunnan taloudellisen hyvinvoinnin tuottamiseen.⁴

Sosiaalinen media ja ihmisten verkostoituminen ovat antaneet kuluttajaliikkeille puhtia. Tutkija Ville-Pekka Sorsan mukaan yritys, joka aikoo toimia kannattavasti uudessa taloudessa, joutuu väijäämättä panostamaan maineenhallintaan ja sosiaaliseen pääomaan. Hänen mukaansa ajatus, jonka mukaan yhteiskuntavastuuseen kuului vain voiton tuottaminen omistajille, tuntuu nykytilanteessa suorastaan vanhanaikaiselta.⁵

Vaikeimmin määriteltävä yhteiskuntavastuun osa-alue on sosiaalinen vastuu. Euroopan komissio sisällyttää sosiaalisen vastuun piiriin esimerkiksi työterveyteen, koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen liittyvät innovaatiot.⁶ Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan yrityksen kantama sosiaalinen vastuu näkyy käytännössä

³ tem.fi/files/22532/sos._taloudell._ekolog._vastuu.pdf

⁴ Yrityksen yhteiskuntavastuu www.ek.fi/arkisto/ekarchive/20010124-144202-178.pdf

⁵ Helsingin Sanomat 14.5.2006

⁶ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=331&langId=fi>

esimerkiksi lain minimivaatimukset ylittävänä työntekijöiden hyvinvoinnista ja ihmisoikeuksien toteutumisesta huolehtimisena ja syrjäytymisvaarassa olevien työllistämisenä.⁷

Sosiaalisen yhteiskuntavastuun kantamisesta uskotaan yleisesti olevan hyötyä myös yhtiön taloudelliselle menestymiselle, joskin väitteen todentamista haittaa se, että yhteiskuntavastuutekijöiden eristäminen muista yhtiön menestykseen vaikuttavista tekijöistä on vaikeaa.⁸ EVA:n vuoden 2009 arvo- ja asennetutkimuksen mukaan keskustelu yritysten yhteiskuntavastuusta jää usein kiertämään kehää yritysten huomauttaessa, että sosiaalisen ja ympäristövastuun kantamisen edellytyksenä on yrityksen kilpailukyvyyn ja kannattavuuden säilyminen.⁹

HURSKAITA TOIVEITA VAILLA VALVONTAA

Yrityksen vapaaehtoisesti kantaman yhteiskuntavastuun määrää ja laatua ei yritystä itseään lukuun ottamatta valvo kukaan. Aiheesta on annettu lukuisia kansainvälisiä suosituksia, arvovaltaisimpiin niistä kuuluvat ILO:n kolmikantajulistus monikansallisista yrityksistä ja sosiaalipoliitikasta sekä taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille. Myös YK ottaa kantaa yhteiskuntavastuuseen, mutta sen Global Compact on jopa ILO:n ja OECD:n suosituksia väljempi. Parhaimmillaankin kyseessä ovat kuitenkin vain suositukset, joilta puuttuu lain voima.¹⁰

⁷ www.tem.fi/index.phtml?s=3232

⁸ ks. esim. akatemiaturkija Minna Halme, HS 19.2.2008

⁹ Kapitalismi kansankäräjillä, www.fibsry.fi/images/stories/2416_kapitalismi_kansan_karajilla.pdf

¹⁰ esim. www.globalcompactcritics.org

Stora Ensosta käsirsyvä idässä ja lännessä

Stora Enso on joutunut maakysymysten vuoksi konflikteihin Brasiliassa ja Kiinassa. Sademetsäjärjestöt syyttävät Stora Ensoa ja sen puoliksi omistamaa selluuyhtiö Veracelia yksilajisten eukalyptusplantaasi eli vihreän aavikon levittämisestä. Veracelille on määrätty istutuskieltoja ja sakkoja laittomista istutuksista toistuvasti, viimeksi Bahiassa syksyllä 2009. Yhtiöt ovat ottaneet yhteen paikallisten asukkaiden kanssa Bahiassa ja Rio Grande do Sulissa maattomien maatyöläisten valttua eukalyptuspeltoja tuottaakseen niillä ruokakasveja. Mielenilmauksiin puuttunut poliisi on pahoinpidellyt mielenosoittajia. Poliisitutkinnat Stora Enson antamasta vaalirahoituksesta jatkuvat.

Kiinassa Stora Enso istutti eukalyptuspeltoja Hepun kaupungin ympäristöön. Paikalliset menettivät viljelymaansa ja saivat vain mitättömän korvauksen. Keväällä 2009 raportoitin eukalyptusplantaasiin vastustajien ja heidän asianajajansa pahoinpitelyistä. Viranomaiset lopettivat väkivaltaisesti kyläläisten männynistutuksen eukalyptuksen sekaan.

► www.finnwatch.org/pdf/StoraEnsonet.pdf

► HS 26.4.2009

► Talouselämä 27.4.2009

Vastuullisuuden mittaamiseksi ja valvomiseksi on luotu myös lukuisia kansainvälisiä standardeja. Esimerkiksi Social Accountability International -järjestön SA 8000 -standardi sisältää sääädöksiä työajoista, palkoista, terveydestä ja turvallisuudesta. Suuria toiveita kohdistuu työn alla olevaan ISO 26000 -standardiin, jota valmistelee suuri joukko viranomaisia ja järjestöjä ja jonka tavoitteena on täydentää kansainvälisiä yhteiskuntavastuusopimuksia ja -asiakirjoja. ISO 26000 -standardin on tarkoitus valmistua vuonna 2010.

Mitä kauemmas suuryhtiöiden pääkontto-reista ja kotimaasta mennään, sitä hämähämäksi käyvät sosiaalisen vastuun rajat. Todelista vastuun kantamista edellyttävät työtehtävät – ne, joissa hyväksikäytön riski on suurin – ulkoistetaan kehitysmaissa usein, ja alihankintaketjujen vuokratyöläisten on turha perätä oikeuksiaan kansainvälisiltä talousjättiläisiltä. Maassa toimitaan maan tapaan. Kun suomalaisyritys siirtää toimintansa Kiinaan, se voi unohtaa huolensa laillisista lakoista ja ylityörajoista.

Euroopan komissio ilmoittaa tukevansa yritysten hyviä työllistämiskäytäntöjä, joihin kuuluu esimerkiksi ihmisoikeuksien kunnioitus kansainvälisissä toimitusketjuissa. Yhteiskuntavastuun toteuttamisen ja valvonnan komissio kuitenkin jättää myös globaalilla tasolla yritysten omalle vastuulle.

Suomen ulkoministeriö viittaa ylikansallisen yhteiskuntavastuun yhteydessä soft law -tasoiin kansainvälisiin suosituksiin. Suomen tavoitteeksi maailmanlaajuisilla työmarkkinoilla ministeriö määrittää ”työelämän perusoikeuksien kunnioittamista koskevan vuoropuhelun edis-

tämisen eri foorumeilla”¹¹

Työntekijöiden turvaksi ulkoministeriölle riittää, että ILO:n työelämän perusnormeja ei rikota. Viranomaisten asia on tiedottaa, suositella ja kannustaa yrityksiä, sen käytännöllisemmin niiden ei tule puuttua yhteiskuntavastuuta koskeviin kysymyksiin. Toiminnan kansainvälistyminen ei sääntöjen ja valvonnan puuttumisesta huolimatta kuitenkaan ministeriön mielestä poista suomalaisyrityksiltä yhteiskuntavastuuta, vaan niiden on katettava ”koko arvoketju maantieteellisistä rajoista riippumatta”.

Kestävän kulutuksen ja tuotannon ohjelmassa Suomen tavoitteeksi määritellään tukeaa sellaisia toimia, joilla voidaan ”seurata ja edistää prosessien, valmistus- ja tuotanto-olosuhteiden ja toimitusketjujen sosiaalista, ympäristöllistä kestävyttä sekä edistää kansainvälisesti vastuullista yritystoimintaa”. Visiona on myös, että suomalaiset yritykset hoitavat yhteiskuntavastuunsa erityisesti ulkomailta hankittavien raaka-aineiden ja puolivalmisteiden osalta.¹²

VAPAAEHTOINEN EI OLE KENENKÄÄN VASTUULLA

Yritysten itse laatimissa yhteiskuntavastuun määritelmässä korostuu vastuun vapaaehtoinen luonne. Erityisesti elinkeinoelämä korostaa yritysten yhteiskuntavastuun muodostuvan niistä ekologisista tai sosiaalisista toimista, jotka ylittävät lain määräämät rajat. Elinkeinoelämän keskusliitto vaatii, että yrityksen pitää saada itse määritellä ja valvoa yhteiskuntavastuunsa. Julkinen valta, kuten suomalaiset ministeriöt ja Eu-

¹¹ formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15308&contentlan=1&culture=fi-FI

¹² www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=231913&lan=FI

roopan komissio, myötäilevät elinkeinoelämän kantoja ja painottavat niin ikään yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuutta.

Yritysmailman ja julkishallinnon ulkopuolella luottamus yritysten omaehtoiseen vastuunkantoon ja valvontaan on heikommassa kantimissa. Yritysten omalle kontrolle jäävä kontrolli kyseenalaistaa valvonnan ja arvioinnin puolueettomuuden.

SAK:n elinkeinopolitiikan asiantuntija Pekka Ristelän mukaan vapaaehtoisia vastuullisuuden edelläkävijöitä tarvitaan, mutta sellaisten olemassaolo ei poista tarvetta oikeudellisesti sitoviin vähimmäisehtoihin. Niin ikään hän pitää tärkeänä, että yritysten vapaaehtoisesti kantama yhteiskuntavastuu ei hämää aiemmin luotuja demokraattisia käytäntöjä, kuten työmarkkinaosapuolten neuvottelu- ja sopimiskäytäntöjä.¹³

Kokonaan yritysten varaan jäävä valvonta arveluttaa myös monia tutkijoita. Yritysten yhteisvastuuta ja ihmisoikeuksia tutkinut OTT Merja Pentikäinen suosittelee yrityksille muun muassa lakisääteistä ihmisoikeusraportointia.¹⁴ Yritysten yhteiskunta- ja ympäristövastuun tutkimusprojekti Renvall-instituutissa johtava VTT, dosentti Jussi Pakkasvirta puolestaan toteaa, että kansainvälisissä talous- ja ympäristökysymyksissä rakenteellisia ympäristö-, ihmisoikeus- ja tasa-arvokysymyksiä ei voida ratkaista epämääräisesti jaetulla vastuunkannolla.¹⁵

Presidentti tuomiolla lahjusjupakassa

Instrumentarium myi 2001–2003 Costa Rican kansaneläkelaitokselle yli 40 miljoonalla dollarilla 3000 sairaalalaitetta, joiden hankintaan maa sai Suomelta 32 miljoonan dollarin korkotukiluoton. Lainaehtoihin sisältyi, että vähintään puolet laitteista hankitaan Suomesta. Vuonna 2004 paljastui lahjusvyyhti, jossa mukana oli korkeita costaricalaisia virkamiehiä ja jonka yksi lonkero ulottui kyseiseen suomalaiseen vientihankkeeseen. Tutkimuksissa paljastui muun muassa, että kalliit laitteet jäivät käyttämättä, koska kukaan ei osannut käyttää niitä.

Lokakuussa 2009 Costa Rican entinen presidentti Rafael Angel Calderon Fournier oli seitsemän muun virkamiehen ohella oikeudessa vastaamassa lahjussyytöksiin. Calderon tuomittiin viideksi vuodeksi vankeuteen kavalluksesta, lahjussyytteiden käsittely on edelleen kesken.

Myös Suomessa lahjustutkinnat jatkuvat. Syksyllä 2009 Keskusrikospoliisi kuulusteli jutun tiimoilta kolmea Instrumentariumin työntekijää.

► www.finnwatch.org/pdf/costarica.pdf

¹³ www.maailmantalous.net/?q=f/node/91

¹⁴ Merja Pentikäinen: "Yritystoiminta ja ihmisoikeudet", The Erik Castrén Research Reports 26/2009

¹⁵ Jussi Pakkasvirta: Yhteiskuntavastuun politisointi voi ehkäistä konflikteja, HS pääkirjoitus 30.5.2009

EETTISET ASEENTEET EIVÄT NÄY ARJESSA

Monet tutkimukset ja selvitykset osoittavat, että kansalaiset toivovat yrityksiltä yhteiskuntavastuun kantamista. Kehitysyhteistyön palvelukeskus, Reilun kaupan edistämisyhdistys ja Reilun kaupan puolesta -yhdistys teettivät Taloustutkimuksella vuonna 2008 selvityksen kansalaisten odotuksista. Tutkimustulosten mukaan suomalaisten suuri enemmistö (84 prosenttia) on sitä mieltä, että julkisilla varoilla ei tulisi ostaa tuotteita, joiden tuotannossa on voitu loukata työntekijöiden oikeuksia.¹⁶ EU-rahoitteisen makeITfair-projektin¹⁷ kansainvälisessä kyselyssä kävi ilmi, että nuoret kuluttajat ovat valmiita maksamaan reilusti tuotetusta tietotekniikasta kymmenen prosenttia nykyistä enemmän¹⁸.

EVA:n arvo- ja asennetutkimuksessa 69 prosenttia kyselyyn vastanneista toivoi suomalaisilta yrityksiltä nykyistä enemmän yhteiskuntavastuuta. Raportin mukaan ihmiset edellyttävät yritysten – ja niiden omistajien – kantavan nykyistä enemmän huolta työntekijöidensä ja toisinaan kokonaisten paikallisyhteisöjen hyvinvoinnin edellytyksistä.

Kuluttajien myönteinen asenne ei ainakaan toistaiseksi ole laajassa mittakaavassa siirtynyt toimintaan. Helmikuussa 2008 suomalaisista 70 prosenttia sanoi yrityksen yhteiskuntavastuun vaikuttavan ostopäätöksiinsä. Sama määrä ihmisiä sanoi olevansa valmis boikotoimaan yritystä, joka toimii epäeettisesti. Eettistä kulut-

tamista tutkineen professori Terhi-Anna Wilskan mukaan kuluttajat kuitenkin käyttäytyvät periaatteisiinsa nähden ristiriitaisesti. Asenteiltaan ympäristömyönteiset nuoret toimivat käytännössä jopa vanhempaa väkeä välinpitämättömämmin. Eettisyydestä oli Wilskan mukaan valmis maksamaan vain 38 prosenttia kuluttajista. Tarjonnan runsastuessa mahdollisuudet eettisiin valintoihin lisääntyvät, mutta toistaiseksi niiden tekeminen on monien tuotteiden kohdalla mahdotonta tai vähintäänkin vaikeaa.

Yritysten toinenkin tärkeä sidosryhmä, sijoittajat, tekee valintansa usein lyhytnäköisesti ja yksinomaan taloudellisin perustein. Jotta ympäristö- ja yhteiskuntavastuuseen liittyvät näkökohdat otettaisiin nykyistä paremmin huomioon sijoitustoiminnassa, olisi omistajien oltava aktiivisempia. Tähän ei valitettavasti näyttäisi olevan suurta halua, sillä yleisesti uskotaan, ettei vastuukysymysten huomioon ottaminen paranna sijoituksen taloudellista tuottoa ainakaan lyhyellä aikavälillä. Moni kokee, että vastuunäkökohdat tulevat jo nyt riittävässä laajuudessa huomioon otetuiksi.¹⁹

TÄRKEINTÄ ON NÄYTTÄÄ HYVÄLTÄ

Yrityksissä kuluttajien ja sijoittajien eettisten päätösten oletetaan yleistyvän. Yhteiskuntavastuusta ja sen osoittamisesta onkin jo muodostunut kilpailutekijä. Vastuun raportointi on huomattava osa yritysten julkisen kuvan luomista ja markkinointia.

¹⁶ Äänestä kunta reiluksi -kampanjan tilaustutkimus, tiedote 15.10.2008

¹⁷ Suomesta mukana FinnWatch, Suomen luonnon-suojeluliitto ja Reilun kaupan puolesta.

¹⁸ www.makeitfair.org, www.makeitfair.fi

¹⁹ Ei niihin hirveästi tarvitse kiinnittää huomiota, ne tulee siellä sivussa – Ympäristö- ja yhteiskuntavastuu sijoitustoiminnassa. Pro Gradu -tutkielma. Otto H. Kupi 2006

Kansainvälisesti yhteiskuntavastuun mitaamisesta on versonut laaja bisnes, ja standardien laadintaan, auditointeihin ja vastuuraporttien tuottamiseen työllistyy huomattava määrä ihmisiä. Niin ikään moni yritys hakee itse tuottamiinsa raporteihin varmennuksen ulkopuoliselta taholta, usein joltain lukuisista sertifiointielimistä.

Kansalaisjärjestöissä pelätään todellisten ongelmien hukkuvan yritysten julkisuuskuvaa puhdistavaan viher- tai sinipesuun. Valvonnan uskottavuutta rapauttaa se, että jotkut auditointeja ja vastuuraportteja tekevät konsulttiyritykset elävät vain yhtä kauan kuin valvomansa firmat, jotka tilaavat ja maksavat valvonnan.

Huoli laadusta on aiheellinen. Yrityksen itsensä laatimien raporttien verifoinneissa paneudutaan usein arvioimaan vain yrityksen käyttämää raportointijärjestelmää. Tekstiili- ja vaatetusalan sertifikaattikäytäntöjä tutkinut Clean Clothes Campaign toteaa, että auditoinneista on kehittynyt oma teollisuudenalansa, jonka tavoitteena on pikemmin auditointiyrittäjien oma kuin työläisten etu.²⁰ Kun puupuolella taas Stora Enson osittain omistaman Veracelin eukalyptusviljelmät Brasiliassa saivat Hyvän metsänhoidon neuvoston eli FSC:n sertifikaatin, sademetsien suojelujärjestö World Rainforest Movement totesi koko FSC-järjestelmän menettäneen uskottavuutensa.²¹

Kaikki valvonta ei ole alisteista taloudelle. Myös kansalaisjärjestöillä on kehitysaissa hankkeita, joiden puitteissa tehtäisiin tehdä ulkoisia auditointeja ja joissa tehtaiden johtajia

²⁰ ks. esim. Jeroen Merk: Heikko valvonta pitää työläiset hikipajoissa, Rajat Riistolle, 2.painos, SASK, 2008.

²¹ tiedote kokonaan www.wrm.org.yu

Vastuu ei ulotu Kongoon

Nokian, kuten muidenkin kännykkäjättien, puhelimista löytyi DanWatchin tutkimuksissa kongolaista kobolttia. Matkapuhelinyritykset ovat pitkään kiistäneet tietävänsä tinan, koboltin ja muiden metalliraaka-aineiden alkupeistä puhelimissaan. FinnWatch kertoi 2007 tinan toimitusketjusta itäkongolaisista kaivoksista kännykkäjättien soppimusvalmistajille Kiinaan. Niistä on enää yksi askel brändien puhelmiin, eivätkä nämä jätit voi enää varmuudella sanoa, ettei niiden piirilevyjen yms. juotteissa olisi käytetty kongolaista tinaa. Kaivosteollisuuden riskit mobiiliyhtiöillä ovat tiedossa, mutta yksikään niistä ei toteuta systemaattista politiikkaa metallien käytössä tai kerro siitä. Yhtiöillä on kuitenkin sangen mittavat yhteiskuntavastuuohjelmat.

Käytettäessä kongolaisia metalleja ilman laajoja vastuullisuustoimia on vaara, että samalla tuetaan Itä-Kongon kriisin pitkittymistä, laitonta maastavientiä ja epäreiluja kaivostapoja, joihin liittyy vakavia ihmisoikeuksien loukkauksia. Katangan maakunnan kaivoksissa tuotetaan myös kobolttia, ja alueen kaivoksissa työskentelee 50 000 alaikäistä kestävämmässä oloissa.

- ▶ www.finnwatch.org/news/scripts/full-news.php?1212137520
- ▶ <http://www.finnwatch.org/pdf/DRCwebversio.pdf>
- ▶ www.danwatch.dk/images/rapport_version_1.1.pdf
- ▶ www.swedwatch.org/en/reports/silenced-deliver

Neste Oil ja kiistanalainen palmuöljy

Neste Oil valmistaa palmuöljystä polttoainetta, ja siitä on tulossa yksi maailman suurimmista palmuöljyn ostajista. Ympäristöjärjestöt, erityisesti Greenpeace ja Maan ystävät, kampanjoivat voimakkaasti palmuöljyn polttoainekäyttöä vastaan. Öljypalmuplantaasiensa alta raivataan sademetsiä, joiden kato puolestaan, paitsi tuhoaa paikallisia elämänmuotoja, myös kiihdyttää ilmastomuutosta. Palmuöljystä 90 prosenttia tuotetaan Malesiassa ja Indonesiassa.

Neste Oil perui keväällä 2009 kaksi vuotta aiemmin antamansa julkisen sitoumuksen siirtä käyttämään vain vastuullisesti tuotettua palmuöljyä vuoteen 2012 mennessä. Syksyllä 2009 se ilmoitti, että kaikki sen käyttämä palmuöljy on sertifioituista lähteistä 2015.

RSPO:n sertifioimaa palmuöljyä oli maaliskuun 24. päivään 2010 mennessä tuotettu 1,5 miljoonaa tonnia. Tuon verran maailman suurin kuluttaja Unilever käyttää vuodessa yksinään Helsingin Sanomien (14.11.2009) mukaan. Kun Neste Oilin Rotterdamin laitos valmistuu 2011, yhtiö tarvitsee palmuöljyä 2 miljoonaa tonnia vuodessa.

Maailmanpankin omistama IFC-rahoitusyhtiö keskeytti syksyllä 2009 palmuöljyhankkeiden rahoituksen. Rahoitusyhtiön sisäisessä tarkastuksessa oli käynyt ilmi, että sen Indonesian hankkeissa ei ole otettu riittävästi huomioon niiden aiheuttamia sosiaalisia ja ympäristövaikutuksia.

► www.finnwatch.org/pdf/Palmu_ljyraportti.pdf

► Helsingin Sanomat 14.11.2009

► www.nesteoil.fi

ja työläisiä koulutetaan yhteiskuntavastuukysymyksissä.²² Kuluttajien valintoja helpottaa Reilun Kaupan tunnus, josta on kehittynyt kansainvälisesti tunnettu ja luotettu eettinen brändi.

SUOMALAISSYRITYKSISSÄ TÄHYTÄÄN MENNEISYYTEEN

Suomalaisissa suuryrityksissä yhteiskuntavastuuasioita ja ulkoista viestintää johtaa usein sama työntekijä. Yhteiskuntavastuuraportteja laativat yritysten omat viestintäosastot tai asiaan vihkiytyneet viestintätoimistot. Raporteista heijastuu pyrkimys ulkoisen kuvan kiillottamiseen ja markkinointiin pikemmin kuin yrityksen toiminnan itsearviointiin tai kehittämiseen.

Suomalaisten pörssiyritysten vastuuraportointi on vielä melko harvinaista, vuonna 2008 vain noin joka seitsemäs pörssiyritys raportoi kaikista kolmesta yhteiskuntavastuun alueesta. Julkiset yhtiöt sen sijaan ovat aktiivisia vastuuraportoijia. Myös suomalaiset pk-yritykset raportoivat laiskahkosti. Raporttinsa laativat suomalaiset yhtiöt laativat sen yleensä yhteiskuntavastuun mittaamiseen tarkoitettuun Global Reporting Initiative eli GRI-ohjeistoon pohjautuen.

Vuoden 2008 yhteiskuntavastuuraportteja arvioineen ympäristöministeriön raadin mukaan suomalaisyritysten raportit ovat muodollisesti päteviä, mutta menneisyydestään tunnollisesti raportoivat yritykset eivät esitä kehittämissuunnitelmia tai tavoitteita. Toiminnan parantamiseen tähtäävän visioinnin sijaan yritykset tyytyvät kuvailemaan haittojen minimointia.²³

²² ks. esim. www.sask.fi/maat_ja_hankkeet/maathankkeet/?x120446=25.3

²³ www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=92295&lan=FI

POISSA SILMISTÄ, POISSA MIELESTÄ

Akatemiatutkija Minna Halmeen mukaan suomalaisyritykset hoitavat yhteiskuntavastuunsa kotimaassa kohtalaisen hyvin, mutta kun tuotanto siirtyy halvan työvoiman maahan, tilanne muuttuu, sillä suomalaisyritysten suurin ongelma on toimitusketjujen vastuullisuuden hallinta.²⁴

Yritysten ja viestintätoimistojen huolella laatumissa raporteissa kaikki näyttää hyvältä, mutta tosiasiaa ketjuuntuneen tuotannon alihankkijoiden työläisten oloista ei emofirmassa tiedetä välttämättä mitään.

Elinkeinoelämän keskusliiton Vastuullinen yritystoiminta -raportissa yritysten yhteiskuntavastuun kuvataan koskevan myös kehittyviä markkinoita – joista esimerkkeinä mainitaan Venäjä, Kiina, Intia ja Brasilia – ja niiden erityiskysymyksiä kuten ihmisoikeuksia, korruption torjumista ja yhteistyömuotojen kehittämistä esimerkiksi YK-ohjelmien kanssa.²⁵

Yritysvastuuta tutkivan Jussi Pakkasvirran mukaan ylikansallisella tasolla suuryritysten monet yhteiskuntavastuun käytännöt kuitenkin muistuttavat retorisia keinoja, joilla rikkaiden maiden vauraat yritykset ovat perinteisesti legitimoineet valtansa köyhemmissä maissa. Kolonialistinen asenne näkyy esimerkiksi siinä, kuinka suuryritykset katsovat kykenevänsä määrittelemään, mikä paikalliselle väestölle on

hyväksi, sanoo Pakkasvirta. Esimerkiksi laajoilla peltoaloilla eukalyptusta selluloosan valmistukseen kasvattava Stora Enso on päätenyt konflikteihin paikallisen väestön kanssa niin Brasiliassa kuin Kiinassakin.

Kiinassa eukalyptuspeltojen istutuksien aiheuttamia maakiistoja seurasi mielenosoittajien pahoinpitelyitä. Kaplakan jälkimainingeissa Stora Enson yritys vastuujohtaja Eija Pitkänen esitti Helsingin Sanomissa 28.4.2009 näkemyksen, jonka mukaan ”maankäyttö ja -omistus ovat isoja asioita. Siksi konflikteja syntyy aina, eikä niitä voi välttää”. Pitkäsen tekstiä kommentooneen Pakkasvirran mielestä asia on tasan päinvastoin – hyvin suunnitellun ja vastuullisen liiketoiminnan lähtökohtana ei voi olla, että siitä vääjäämättä aiheutuu konflikteja paikallisen väestön kanssa.

Suomalaisten suuryritysten toimintaa maailmalla selvittävän FinnWatchin mukaan yhteiskuntavastuullinen yritys harjoittaa pitkällä aikavälillä kestävästä yritystoimintaa. Sitä ohjaavat lait, asetukset ja kansainväliset sopimukset ja suositukset samoin kuin ay-liikkeen ja yritysten väliset puitesopimukset ja yrityksen omat toimintaohjeet.

Viime kädessä yrityksen kantamasta yhteiskuntavastuusta kertovat kuitenkin yritysten sanat ja teot – ja erityisesti se, että nämä vastaavat toisiaan.

²⁴ www.kepa.fi/kumppani/arkisto/2008_10/6688

²⁵ Raportti verkossa: www.ek.fi/ek_suomeksi/ajan-kohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisu-arkisto/2006/Vastuullinen_yritystoim.pdf